

KIRJOITUKSIA KONEESTA

Timo Siivonen, *Kyborgi: Koneen ja ruumiin niveltyäisiä subjektissa*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisu 53. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1996. Erkki Huhtamo & Martti Lahti, *Sähköiho*. Vastapaino, Tampere 1995. Leena Krohn, *Kynä ja kone: Ajattelua mahdollisesta ja mahdottomasta*. WSOY, Helsinki 1996.

Sähköisen kulttuurin nousu on toistuvasti kannustanut kuuluttamaan Kirjan kuolemaa. Paradoksaalisesti julkaisujen tulva on kuitenkin ehtymätön, erityisesti uuden tekniikan kulttuurivaikutuksia analysoivan kirjallisuuden osalla. Kirja näyttäisikin enemmän muuttavan muotoaan, kehittyvän nopeasti mutatoituvaksi olenoksi, paperivedoksiksi käynnissä olevista keskusteluista ja prosesseista, vailla lopullisuuden vaateita.

Jyväskyläläisen kirjallisuudentutkija Timo Siivosen uutuus *Kyborgi: Koneen ja ruumiin niveltyäisiä subjektissa* pyrkii lähinnä postmodernin tieteiskirjallisuuden esimerkkien (erityisesti William Gibsonin) avulla analysoimaan ihmisyyden toteutumista teknistyneen todellisuuden osana. Otsikon niveltymiset, artikulaatiot liittyvät kulttuuritutkimuksessa vankan jalansijan saavuttaneeseen diskursiteoriaan, lähinnä Foucault'n ja Deleuze & Guattarin jälkeiseen ajatteluun subjektista erilaisten käytänteiden muuntelevana tuotteen/tuottajana. Siivonen kirjoittaa (sekä analysoiden että itse samalla tuottaen) kyborgidiskurssia, kieltä tekniikkaan uponneen olemisen hahmottamiseen.

Tekstiä kehystää kirjoittajan oma kokemus, joka esitetään ambivalenttina; saatesanoissaan hän kirjoittaa kuinka innostavilta ja kiihottavilta tietokoneen avaamat mahdollisuudet alussa tuntuivat — ja kuinka koneen ottaessa yhä enemmän haltuun ja syrjäyttäessä ”todellista elämää” heräsivät myös hämmennyneet kysymykset ja lopulta ahdistus omasta itsestä ja elämästä koneen kanssa. Donna Haraway, amerikkalainen biologi ja radikaali feministi, kehitti 1980-luvun puolivälissä oman vastauksensa tämänkaltaiseen hämmennykseen. *A Cyborg Manifesto* -nimellä julkaistussa kannanotossaan hän liittää koneen ja organismin figuratiivisen hybridin — kyborgin — laajempiin kysymyksiin identiteetistä ja rajatiloista. Harawayn mukaan olemme kaikki kyborgoja, sekasitoksia historiamme potentiaalisesti ristiriitaisista ainesosista. Puhtaat identiteetit ovat mahdottomia; joudumme jatkuvasti teke-

mään valintoja ja neuvottelemaan ‘minän’ ja ‘toisen’ välisellä rajalla.

Siivonen on Harawayn tapaan ottanut haltuun hämmennyksen ja kääntänyt sen tutkimusretkensä liikevoimaksi. “Hän on kyborgi”, toteaa takakannen kirjoittajaesittely lakonisesti. Tällaiseen tunnustukseen sisältyvät omat ironiansa ja sisäiset jännitteensä. Haraway itse kirjoittaa oman uransa ja väitöstudiumuksensa olleen mahdollista vain sen taloudellisen panostuksen avulla, jonka kannustimena USA:ssa olivat Neuvostoliiton Sputnik ja kylmän sodan paranoia. Siivonen nostaa esille sen, kuinka kirjoittaessaan Roland Barthes -kriittikkä hän samalla myös pönkittää jo kanonisoidun kirjallisuuden tutkijan asemaa. Sen sijaan hän ei suoraan lähde analysoimaan omaa “kyborgipositiotaan” tietotekniikan kulttuurivaikutuksista kirjoittavana intellektuellina. Teollisuuden ja liike-elämän julistaessa tietoteknistä imperatiiviaan (“yhä enemmän, yhä tehokkaammin, yhä nopeammin!”) tarvitaan koko teknisen liitoksemme peruslähtökohtien ja logiikan pohdintaa.

Myytti nykyhetkelle

Kyborgisuus on Siivoselle sekoittuneen ja ristiriitaisen myöhäisteknisen olemisemme metaforiikkaa; tieteisfantasioissa hajoava ja toiseksi rakennettu ruumis tarjoaa kuvan identiteetin purkautumiselle, mutta myös pyrkimyksille ajatella entistä muuntuvampia identiteettejä. “Kyborgi-metafora on eräänlainen ‘fantasmaattinen tihentymä’, johon tiivistyy kulttuurin kollektiivisella tasolla olevia huolenaiheita ja toiveita suhteessa teknologisen kehityksen aiheuttamiin muutoksiin”, Siivonen kirjoittaa. Leena Krohn sivuaa myös kyborgi-käsitettä esseekokoelmassaan *Kynä ja kone*, ja myös hän päätyy painottamaan ihmisen ja teknologian välisen suhteen jännitteitä ja ristiriitoja. Ihminen on rajatilaolento materiaalsen ja mentaalisen leikkauspinnalla, syntyessään perustavasti keskenäinen ja avoin kulttuuriselle “ohjelmoinnille”, joka vasta tekee meistä täysivaltaisia toimijoita. Paradoksaalisesti tämä on myös se yhteys, joka tekee meistä uusien, informaatioaikakauden koneidemme kaltaisia. Ympäristöuhot ja teknologista kehitystä lakkaamatta vainoavat uhkakuvat puolestaan kertovat kuinka oma redusoimaton epätäydellisyytemme periytyy myös teknisten väli-

neiden arvaamattomiksi seuraamuksiksi.

Siivonen ei ole kiinnostunut Hans Moravec'in ja muiden radikaalien tekoäly-tutkijoiden äärimmäisistä visioista post-biologisen evoluution noususta ja epätodellisen biologiamme tuhosta. Hänelle unelmat ruumiin korvaamisesta jonkinlaisella haavoittumattomuuden panssarilla ovat oireellisia (maskuliinisia) fantasioita; Siivonen liittyy ne Walter Benjaminin shokin käsitteen kautta moderniin elämykseen liittyvään turtumiseen, vetäytymiseen sekä narsistisiin hallinnan tarpeisiin. Tieteisfantasioiden kuvaukset ihmisen muodonmuutoksesta tekniikan oteessa korostavat usein uuden tilanteen hirviömäisiä piirteitä. Tämä on tulkittavissa esteettiseksi haltuunotoksi: oman minuuden epätodellisuuden tai merkityksettömyyden kokemukset ovat fiktiivisessä kontrolloitavissa ja esitettävissä luonnollisina. Näennäisesti tulevaisuuteen sijoittuvat fantasiat siis itse asiassa kertovat omasta nykyhetkestämme, yrityksestä työstää merkityksien ja identiteettien hajoamisen käsittelyyn sopivia kielikuvia ja kertomuksia.

Erossa itsestään

Volker Grassmuckin artikkelissa otakuista, japanilaisista medialapsista (*Sähköiho*-kokoelmassa) esitellään hyperteknisen, urbaanin todellisuuden kasvattamaa sukupolvea, joka vetäytyy sosiaalisesta todellisuudesta yksittäisten fanaattisten harrastusten pariin. Massamedioiden muovaama historian tila ja loputon erilaisten ärsykkeiden virta kannustavat rakentamaan irrallisen ja leikille perustuvan suhteen todellisuuteen. Intohimoinen erilaisten pintailmiöiden (tietokonepelit, sarkakuvat, idolien kuvat) täyttämä elämä on herättänyt keskustelua kypsytymättömyyden yleistyisestä; "Japanissa ei ole itsestäänselvää mielikuvaa siitä, mitä aikuisena oleminen tarkoittaa; kaikki ovat lapsia." Jossakin määrin samanlaisen huomion voisi tehdä myös länsimaiden suhteen. Krohn kirjoittaa, että susien kasvattama lapsi perii susien todellisuuden. Epävarmojen vanhempien ja ristiriitaisten mediamaailmojen kasvattamana harvalla tuntuu olevan todella varma käsitys siitä, mitä merkitsee olla aikuinen. Keskustelua subjektin keskeneräisyydestä tai fragmentoitumisesta on käyty jo pitkään, mutta tarve kriittiseen itsereflektioon uusista näkökulmista herää aina uudelleen.

Siivosen analysoimissa teksteissä toistuvasti törmätään samaan perustan ongelmaan; keinotekoisesti tuotetut tai manipuloidut ihmiset simuloituine muistoineen ja kokemuksineen kysyvät: "Mitä ihmisyyys on?"

Kyborgisubjekti on uhmakas ja puoli-ironinen yritys määritellä itse itsensä. Siivonen siteeraa Harawayn toteamusta: "Jos kyborgi ylipäätään on jotain, se on itse-eroa (self-difference)". Tässä mielessä kyborgisuus on kaiken identiteetinmäärittelyn antiteesi, käsitteellinen oksymoroni, jossa automaatti ja autonomia kohtaavat. Positiivisten termien sijaan sisäisistä ristiriidoistaan ja heterogeenisyydestään oman identiteettinsä kutova kyborgisubjekti on jatkuvassa jännitteessä. Oman toiseutensa edessä tällainen subjekti tiedostaa myös konstruktioaluonteensa – kohtaa itsensä muokattavana objektina yhtä hyvin kuin toimijanakin. Tällaisena kyborgi ei tarjoa ratkaisua (post)modernin identiteetin ongelmiin; se vain auttaa hahmottamaan näitä ongelmia ja eräällä mielenkiintoisella tavalla antaa tälle tilalle nimen ja hahmon.

Silmäys *Kyborgin*, *Sähköihon* sekä *Kynä ja kone* -kokoelmien kaltaisiin teksteihin muistuttaa kokemuksena katsausta kaleidoskooppiin. Parhaimmillaan ne pystyvät puhtaalla kielellisellä innovatiivisuudellaan ja intohimolla kysymiseen vangitsemaan mielenkiinnon ja hämmentämään ajattelua selkeiden vastausten sijaan. Aiheet, oivallukset ja anekdootit kiitävät nopeasti ohitse kytkentöjen ja kiertoilikkeiden konstellaatioina. Heikoimmilla hetkillä käsiteryteikköisissä tekstisokkeloissa lukijassa herää halu painaa pikakelausta. Erityisesti Siivosen ja Krohnin kirjoissa on havaittavissa myönnteistä pyrkimystä irtaantua hi-tech -kokeilujen palvovista esittelyistä arkeamme merkittävämmiin leimaavien ilmiöiden pariin. Verkostumisen muuntamin silmin tavallinen kirjakin muuntuu lukemattomien näkymättömien säikeiden kiintopisteeksi, tekniset fantasiat puolestaan paljastavat hämmennyneen nykyihmisen oman kytkeytyneisyytensä tulkitsijaksi.

Ilkka Mäyrä